

SOSYAL BİLGİLER MÜFREDAT PROGRAMI DEĞİŞİMLERİNİN DERS KİTAPLARINDA AİLE KONUSUNUN İŞLENİŞİNE ETKİSİ

Sümeyye AYDINLI ARAS¹

Meryem HAYIR-KANAT²

¹Tezsiz Yüksek Lisans Öğrencisi, Yıldız Teknik Üniversitesi, , ORCID: 0000-0003-2425-3275

²Doçent Doktor, Yıldız Teknik Üniversitesi, mhayir@yildiz.edu.tr, ORCID: 0000-0002-3190-3144

Aydınlı-Aras, Sümeyye ve Meryem Hayır-Kanat. "Sosyal Bilgiler Müfredat Programı Değişimlerinin Ders Kitaplarında Aile Konusunun İşlenişine Etkisi", ulakbilge, 50 (2020 Temmuz): s. 791-805. doi: 10.7816/ulakbilge-08-50-05

ÖZ

Sosyal bilgiler eğitimi 18. yüzyılda ABD’de ortaya çıkmış ve yaklaşık üç yüzyıldır farklı coğrafyalarda hayat bulmuştur. Türkiye’de bağımsız bir ders olarak 1968 yılından sonra müfredat programlarına giren sosyal bilgiler dersi için bugüne kadar 1968, 1998, 2005 ve 2018 yıllarında dört adet program hazırlanmıştır. Bu çalışmada farklı müfredat programlarına göre hazırlanmış olan dört adet 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitabı incelenmiştir (Akşit ve Asal 1973, Şahin ve Göze 2000, MEB Komisyon 2015, Gültekin, Akpınar, Nohutcu, Özerdoğan ve Aygün 2019). Kitaplar aileyi ele alış bakımından doküman analiz yöntemi ile içerik analizine tabi tutulmuştur. Elde edilen bulgular kıyaslanarak incelenmiştir. Genel olarak bakıldığında 2019 basım sosyal bilgiler ders kitabının 1973, 2000 ve 2015 basım sosyal bilgiler ders kitaplarından aileye değinme bakımından farklı olduğu ortaya çıkmıştır. 1973 ve 2000 basım sosyal bilgiler ders kitaplarında ağırlıklı olarak tarih ve coğrafya konularına yer verilmiştir. Dolayısı ile aile kavramı daha çok tarih konuları bağlamında yer almıştır. 2015 basım sosyal bilgiler ders kitabında demokrasi ve insan hakları kousu incelediğimiz dört kitap arasında en fazla yer verilmiş olandır. Bu kitap da diğer kitaplardan farklı olarak aile içi demokrasi kavramı da yer almıştır. Şu an okullarda okutulmakta olan güncel 2019 basım 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında pek çok olumlu gelişmenin yanı sıra eksikler de tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Türkiye, eğitim programları, sosyal bilgiler, 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitapları, aile, içerik değişimi

Makale Bilgisi

Geliş: 12 Nisan 2020

Düzeltilme: 13 Haziran 2020

Kabul:17 Haziran 2020

Giriş

Sosyal bilgiler kavramı, sosyal bilimler kapsamı içinde bulunan, farklı disiplinlerin bir araya gelmesiyle bütüncül bir bakış açısı ortaya sunan bir anlam ifade etmektedir ve bu kavram bireyleri ve hayatlarını konu almaktadır (Mızrak, 2010: 13). Toplum içinde yaşamak durumunda olan bireylerin, hayatlarını ideal bir şekilde sürdürebilmesi için tarihi, coğrafi, sosyolojik, psikolojik, ekonomik, siyasi ve hukuksal bir takım bilgilere sahip olmaları gerekmektedir. Bireylerin ihtiyacı olan ve toplumsal yaşamda sorunsuz yaşamalarına etken olan bilgilerin bütüncül şekilde anlaşılması sosyal bilgiler ile mümkündür. Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler ilkokuldan itibaren vatandaşlarına sosyal bilgilerin bütüncül bakış açısını aktarmaya çalışmaktadır. Bu bakımdan sosyal bilgiler birey, toplum ve eğitime yön verme amacı olan politikalar açısından önemli bir noktada durmaktadır.

Sosyal bilgiler kavramı ilk olarak 19. yüzyılın başlarında Amerika Birleşik Devletleri'nde ortaya çıkmıştır. Kavramın Amerika Birleşik Devletleri'nde ortaya çıkmasının nedenlerinin başında sosyal kelimesinin reformist, sosyalizasyon ve popüler bir anlam ifade etmesi gelmektedir (Doğanay, 2008: 78). Dünyanın farklı yerlerinden gelen birçok kültürü veya etnik unsuru bünyesinde barındıran Amerika Birleşik Devletleri, halkının homojen yapıya sahip olabilmesi ya da kaynaşması için mücadele etmiştir. Sosyal kavramı, bu mücadeleyi halka yansıtmaya ve ideal bir vatandaş oluşturma gayesini belirtmektedir. Sosyal gelişme, sosyal refah ve sosyal haklar gibi ifadeler bu durumun en belirgin örnekleridir. Bireylerin, farklılıkları olumsuzluk değil de zenginlik olarak görebilmesi açısından da sosyal bilgiler kavramının önemi büyüktür. Bu kavramın toplumun ve öğrencilerin istekleri dikkate alınarak eğitime yansması sosyal bilgilerin pedagojik yönünü gösterirken; sosyal bilimlere mensup tarih, coğrafya, sosyoloji, siyaset bilimi ve psikoloji gibi dalların homojen hale getirilerek bir arada sunulması da disiplinler arası boyutunu göstermektedir. Sosyal bilgiler, hem pedagojik hem de disiplinler arası yönleriyle genel manada bütüncül bir bakış açısı sunmaya çalışmaktadır (Doğanay, 2008: 79).

Sosyal bilgilerin birden çok tanımı bulunmaktadır. Yapılan tanımlamalardan bazıları şu şekildedir: Topcuoğlu'na göre (2019), sosyal bilgiler ideal bir vatandaş yetiştirme gayesi güden eğitim programı anlamına gelmektedir. Başka bir tanımlama yapan Kaya ve Öner ise (2017), sosyal bilgilerin sosyalleşme ve toplu öğretim kavramlarını ifade ettiğini belirtmektedir. Tüm bu tanımlamalar sosyal bilgiler kavramının farklı açılardan ele alınıp değerlendirildiğini göstermektedir. Birçok disiplinin katkı sunduğu sosyal bilgiler, üzerinde uzlaşılan bir tanımlamaya sahip değildir. Ancak yapılan tanımlamaların hemen hepsi sosyal bilgiler kavramının birey ve toplumla ilişkili olduğunu göstermektedir.

Yukarıda da belirtildiği gibi sosyal bilgiler kavramı 19. yüzyılın başlarında Amerika Birleşik Devletleri'nde ortaya çıkmıştır. Bu kavramın öğretim programlarına girmesi 20. yüzyılın başlarında gerçekleşmiştir. Başlangıçta Batı Avrupa ülkeleri olmak üzere pek çok ülke sosyal bilgilerin ders şeklinde ideal bir vatandaş yetiştirme gayesi ile hizmet etmesine fırsat tanımıştır. Bu ülkelerin arasında Türkiye de bulunmaktadır. Türkiye'de ilk olarak 1968 yılında ders müfredatları içerisinde yer alan *Sosyal Bilgiler* dersi çeşitli kesintiler olmakla birlikte günümüze kadar varlığını sürdürmüştür (İbrahimoglu, 2018: 460). Sosyal bilgiler dersi verilerek; bireylere vatandaşlık bilincinin yanı sıra mantıklı düşünme, becerilerini fark etme, doğru çalışma, değerlerin farkında olma ve yararlı iletişim kurabilme gibi bir takım meziyetlerin kazandırılması hedeflenmiştir (Topcuoğlu, 2019: 7).

Sosyal bilgiler dersinin tıpkı sosyal bilgiler kavramında olduğu gibi farklı disiplinlere mensup kişiler ve kurumlar tarafından değişik bakış açılarıyla tanımlandığı veya ifade edildiği bilinmektedir. Bu tanımlamalar genellikle sosyal bilgiler dersinin içerik ve amacıyla ilişkilidir. Milli Eğitim Bakanlığı farklı yıllarda hazırlamış olduğu sosyal bilgiler öğretim programlarında sosyal bilgiler tanımlamaları yapmıştır. Milli Eğitim Bakanlığı'nın 2015 yılında hazırladığı Öğretim Programı'ndaki Sosyal Bilgiler Dersi tanımına göre: "Etkin ve üretken bireyler yetiştirmek, öğrencilerin insani ilişkilerini ve vatandaşlık yeterliklerini geliştirmek amacıyla sosyal bilimleri kaynaştıran bir ilköğretim dersi." şeklindedir (MEB, Sosyal Bilgiler Müfredat Programı, 2015). Milli Eğitim Bakanlığı, 2015 yılında hazırlamış olduğu öğretim programı içinde sosyal bilgiler dersinin tanımlamasında farklı sosyal disiplinlerin kullanılmasıyla öğrencilere birtakım yetkinlikler veya beceriler kazandırma amacı olduğu anlaşılabılır. Milli Eğitim Bakanlığı, 2018 yılında hazırlamış olduğu öğretim programında sosyal bilgiler dersini yeniden tanımlama ihtiyacı duymamış ancak dersin öğretim programında özel amaçlar, temel beceriler, değerler ve dikkat edilmesi gereken hususlara değinilmiştir (MEB, Sosyal Bilgiler Müfredat Programı, 2018)

1.1. Sosyal Bilgiler Dersi Müfredatı

Dünyanın küreselleşmesi, teknolojinin gelişmesi ve insanlar arası etkileşimin artış göstermesi gibi durumlar devletlerin, eğitim anlayışlarını devamlı olarak güncellemesine sebep olmuştur. Tüm insanları etkileyen kitlesel olaylar eğitim anlayışını etkilediği gibi siyaseti, ekonomiyi, toplumsal yapıyı ve insan psikolojisini de etkisi altına almaktadır. Son yıllarda sosyolojik açıdan kaotik durumların önlenmesi ve siyasette istikrarın sağlanması için ideal bir vatandaş yetiştirme girişimi gözle görülür bir şekilde artış göstermiştir. İdeal vatandaş yetiştirme girişiminin eğitim kurumları vasıtasıyla yerine getirilmeye çalışıldığı bilinmektedir.

İdeal vatandaş olarak hedeflenen portrenin, demokratik ölçüleri dikkate alan, toplumsal değerlerini bilen ve aidiyet hisseden, üretken, çevresindeki insanlara yarar sağlayan; kimlik ve kişilik sahibi olan bireyler olduğu bilinmektedir (Kaya ve Öner, 2017: 6). Farklı dünya görüşlerine sahip kişilerin, devletlerin belirlemiş olduğu istikbalci ve yapılandırıcı eğitim politikaları neticesinde eğitime tabii tutulduğu bilinmektedir. Kişilerin farklı yönlerinin bir potada eritmeye ve ortak yönlerinin ön plana çıkarılmaya çalışıldığı gözlemlenmektedir. Bu sayede devletler; belirlemiş olduğu gayeleri, ortak yönleri ağır basan ya da ortak kaderi paylaştan, mensubu olan vatandaşları kanalıyla yerine getirmektedirler.

Osmanlı İmparatorluğu bakiyesi olan Türkiye Cumhuriyeti Devleti, geçmişten günümüze farklı eğitim politikaları uygulamıştır. Uygulanan eğitim politikalarını, tüm dünyada olduğu gibi dönemin ekonomik ve sosyal koşulları, teknoloji, siyasal iklim, kitlesel olaylar ve ideolojiler şekillendirmiştir. Türkiye Cumhuriyeti, 1923 yılında bağımsızlığını ilan edip Cumhuriyeti kurduktan sonra eğitimle ilgili birtakım değişiklikler yapmıştır. Bu değişikliklerin başlangıcı ve radikal olanı 1924 yılında çıkarılan Tevhid-i Tedrisat Kanunu'dur. Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile birlikte Milli Eğitim Bakanlığı kurulmuş ve tüm öğretim kurumları bu bakanlık bünyesinde toplanarak birleştirilmiştir (Gelen ve Beyazıt, 2007: 462). Cumhuriyetin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk'ün bizzat davet ettiği ve dönemin en ünlü eğitimcileri arasında gösterilen John Dewey, Türk eğitim sistemi hakkında rapor kaleme almıştır. Bu rapor neticesinde Türk eğitim sisteminin eksik yönlerinin giderilmesi ve gelecek için tasarlanan eğitim programlarının hayata geçirilmesi amaçlanmıştır. Eğitim programlarında öncelik ilköğretim düzeyine verilmiştir. Bu dönemde eğitim ile ilgili atılacak adımların planlanması ve yeni oluşturulan Milli Eğitim Sistemi'nin güçlendirilmesi bakımından Heyet-i İlmiye ve Maarif Kongresi fazlaca mesai yaparak büyük katkı sunmuştur (Çatak, 2015: 71).

Türkiye'de uygulanan eğitim programlarına genel olarak bakıldığında 1924, 1926, 1936 ve 1948 yıllarında ilköğretim programlarının iyileştirilmesi düşüncesiyle bazı adımlar atılmış ve ufak değişiklikler yapılmıştır (Akınoğlu, 2005). Bu programların ufak da olsa değişim nedenlerinin devrimler, yeni dersler, okul yönetimindeki değişimler ve anayasa değişiklikleri olduğu bilinmektedir. 1924, 1926, 1936 ve 1948 yıllarında uygulanmaya çalışılan eğitim programlarının içerik bakımından bilgi, genel kültür ve yurttaşlık bilinci oluşturma gayelerinin öncelikli tutulduğu, kaynaklarda yer almaktadır. İlkokul çağından başlayarak bireylere toplumsal vazifeleri, hakları, eşitlikçi davranış kalıpları ve ülkeye olan aidiyetlerinin geliştirilmesi gibi değerler kazandırılmaya çalışılmıştır (Doğan Çeken, 2006: 50). 1950'li yıllarda ise eğitim programlarının ortaöğretim seviyesine yönelik çalışmalara ağırlık verilmiştir. Ortaöğretim seviyesi için hazırlanması düşünülen eğitim programlarının, derslerin ve konuların belirlenmesi hususunda önemli adımlar atılmıştır (Demirel, 1992: 28).

1924 yılından itibaren hazırlanan tüm eğitim programları veya hedeflenen değer ölçütleri, ülkenin ihtiyacı olduğu hissedilen yenilikçi düşüncelerle sunulmuştur. Bu yenilikler Atatürk İlke ve İlkeleri olarak belirlenen Devletçilik, İnkılapçılık, Milliyetçilik, Cumhuriyetçilik, Halkçılık ve Laiklik düsturları gözetilerek hayata geçirilmiştir. Atatürk'ün isteğiyle ülkeye davet edilen uzman eğitimci John Dewey'in raporu doğrultusunda oluşturulan eğitim programlarının köklü değişiklikler yapılmadan 1968 yılına kadar aynı doğrultuda yürütüldüğü bilinmektedir. Özetle, 1968 yılına kadar uygulanmaya çalışılan eğitim programlarının anlayış bakımından birincil gayesinin ya da resmi ideolojinin Atatürk İlke ve İlkeleri çerçevesinde şekillendiği anlaşılmaktadır. Bu doğrultuda Atatürk milliyetçiliğine dayalı olarak öğrencilerin yetiştirilmesi esas alınmıştır (Güneş, 2019: 20).

1960'lı yıllarda Türkiye'de yapılan program geliştirme çalışmaları daha önceki senelerde olduğu gibi ilköğretim seviyesine öncelik vermeye başlamıştır (Demirel, 1992: 28). 1968 yılına gelindiğinde önceki ilköğretim programlarından farklı olarak müfredat programı Ford Vakfının maddi destekleri neticesinde hazırlanmış ve hayata geçirilmiştir (Doğan Çeken, 2006: 50).

1968'de hazırlanan ve 1969 yılında hayata geçirilen ilköğretim programındaki dikkat çekici unsurların başında Sosyal Bilgiler dersi kapsamında ilköğretim seviyesinin amaçları kısmına özel teşebbüsün girmiş olmasıdır.

Bunun yanı sıra programda önceki yıllarda hazırlanan eğitim programlarından farklı olarak bilgi değil beceri ön plana çıkarılmıştır. Bir başka önemli gelişme ise ideal vatandaş yetiştirme gayesine hizmet ettiği düşünülen Sosyal Bilgiler Dersi'nin ilk defa eğitim programı içerisinde yer almasıdır. Programın ortaya çıktığı dönemde iktidar partisi olan ve devleti yöneten Adalet Partisi'nin uygulamış olduğu eğitim ve eğitimi ilgilendiren diğer politikalarla, uygulanmaya başlayan programın ters düşmediği veya örtüştüğü de gözlemlenmiştir. Bu durumun en belirgin örneği olarak eğitim programında öğrencilere kazandırılmak istenen özel teşebbüs alışkanlığının iktidar partisinin liberal çizgisi ile doğru orantılı olduğu görülmektedir (Doğan Çeken, 2006: 51).

1970'li yıllarda ilköğretim aşamasının 8 yıl sürmesi düşüncesi ortaya çıkmış ve bu neticede yeni eğitim programı çalışmalarına başlanması gündeme gelmiştir. Ancak bu düşünce, uygulama safhasına geçmeden rafa kalkmıştır (Akınoğlu, 2005: 34). 1980'li yıllara gelindiğinde ise tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de neoliberal politikalar etkin olmuştur. 1980'li yıllarda Turgut Özal yönetimindeki Anavatan Hükümeti, neoliberal politikalarla uygun faaliyetler yürütmüştür. Bu faaliyetlerin sosyal hayata yansımalarıyla eğitim verme yükümlülüğünün sadece devlet sorumluluğunda olmadığı, özel müteşebbislerin de bu konuda etkin olması gerektiği düşüncesi hâkim olmuştur. Bu düşünce devletin tüm vatandaşlarına eğitim hizmeti sunması gerekliliği anlayışını zedeleyerek fırsat eşitliğini ciddi bakımdan geriye götürmüştür (Doğan Çeken, 2006: 26).

1982 yılında program geliştirme çalışmalarının daha sistemli yapılabilmesi için bir model oluşturma fikri ortaya çıkmıştır. Bu fikre istinaden eğitim uzmanları ve yetkililerle toplantılar yapılmıştır. Yapılan toplantılar bir müddet sürmüş ve bazı kararlar alınmıştır. Bu kararların içerisinde Sosyal Bilgiler Dersi'nin Milli Tarih, Milli Coğrafya ve Vatandaşlık Bilgisi adları altında verilmesi de yer almıştır. Böylelikle Ortaokullarda Sosyal Bilgiler adıyla okutulan ders, müfredat dışında bırakılmıştır. Oluşturulması düşünülen model, 1984 yılında resmi olarak hayata geçirilmiştir. Hayata geçirilen bu modelle birlikte eğitim programlarının amaç, davranış, işleyiş ve değerlendirme ölçütlerini dikkate alması zorunluluğu getirilmiştir. Bu süreçten sonra, eğitim programları, oluşturulan modelin belirlediği ölçütler neticesinde hazırlanmıştır (Akınoğlu, 2005: 35).

1990'lı yıllarda ölçme ve değerlendirme ölçütlerine ve program geliştirme konularına daha fazla önem verildiği görülmektedir. Bu minvalde atılan adımların 1984 yılında resmi olarak yürürlüğe giren ve eğitim programlarına yön vermesi düşünülen model kıstas alınmıştır. Bazı kesimlerden eğitimle ilişkili olan tek model anlayışına itirazlar gelmiştir. Bu süreçten sonra tek bir model dikkate alınarak hazırlanması istenen eğitim programlarının yararlı olmayacağı düşünüldükçe program hazırlayıcıları, çalışmalarını esnek olarak yürütmüştür. Böylelikle tekli model anlayışından çoklu model anlayışına geçilmiştir (Akınoğlu, 2005: 35). Anlayış değişikliği ilerleyen yıllarda yapılması planlanan eğitim reformlarına ya da yeniliklere farklı bir bakış açısı kazandırmıştır. 1990'lı yılların sonlarına doğru ilköğretim eğitiminin süresi hususunda yenilik yapılması gündeme gelmiştir. 1997 yılına gelindiğinde ilköğretim eğitiminin kesintisiz ve zorunlu olarak 8 yıl olması kararı alınmıştır. Bu karar eğitim programlarının da güncellenmesine neden olmuştur (Mızrak, 2010: 106). 1998 yılında Sosyal Bilgiler, ayrı olarak okutulan Milli Tarih, Milli Coğrafya ve Vatandaşlık Bilgisi derslerinin bir araya getirilmesi ile yeniden eğitim programına girdi ve yeni bir Sosyal Bilgiler Müfredatı hazırlandı.

2000'li yıllarda eğitime yönelik programların revize edilmesi veya geliştirilmesi girişimleri devam etmiştir. Özellikle bazı derslerin programları yenilenmiştir. 2004 yılında başta ilköğretim seviyesi olmak üzere diğer eğitim seviyelerinde de sistemli hareket edilerek kapsamlı bir program oluşturulmuştur. Oluşturulan bu program, 2005-2006 öğretim yılında uygulanmaya başlamıştır (Akınoğlu, 2005: 35). Uygulanmaya başlayan eğitim programının en dikkat çekici özelliği, davranışçı eğitim anlayışının yerine yapısalcı eğitim anlayışının getirilmesi olmuştur. Yapısalcı eğitim anlayışı, geleneksel öğretmen modellerinin değişmesini öngören, öğrencilere daha aktif roller yükleyen ve öğretmen-öğrenci işbirliğinin artmasını teşvik ederek köklü değişikliklerin olması gerektiğinin sinyallerini vermiştir. Yapısalcı sistemi uygulayacak öğreticilerin gerekli donanımda olmadığı ve materyal seçimlerinin yanlış olduğu gibi eleştiriler de bu sistemin tartışılmasına yol açmıştır. 2004 yılında hazırlanan ve 2005-2006 öğretim yılında eğitim hayatına giren yapısalcı eğitim anlayışı, halen dahi uygulanmaya devam etmektedir.

2005-2006 öğretim yılında uygulanmaya başlayan eğitim programı Sosyal Bilgiler ders müfredatının da değişmesini sağlamıştır. Sosyal Bilgiler dersi bünyesinde, hedef davranış kavramının yerine kazanım kavramının kullanılması, disiplinler arası yaklaşım, kavram, beceri ve değer konularının ayrı olarak işlenmesi gibi değişiklikler olmuştur. 2005 yılında uygulanmaya başlayan ve sosyal bilgiler müfredatını da etkileyen program 2017 yılına kadar sürdürülmüştür. Milli Eğitim Bakanlığı'nın 2017 yılında hazırlamış olduğu yeni program

uygulanmaya başlamıştır. 2017 programı, 2005 programından farklılıklar göstermektedir. Bunlar arasında en dikkat çekici olarak, 2017 programında yapısalcılık gibi herhangi bir yaklaşımdan bahsedilmemesi, kazanımlarla ilgili örneklerin yer almaması, Atatürkçülük konularından daha az bahsedilmesi, bazı yeni kavramların eklenmesi ve önceki programda kullanılan kavramların çıkarılması söylenebilir (Tonga, 2019: 86). 2017 programında görülen eksikliklerin giderilmesi ile 2018’de Müfredat’a son şekli verilmiştir.

1.2. Sosyal Bilgiler Ders Kitapları

Ders kitapları, örgün ve yaygın eğitimin verildiği tüm ortamlarda öğrenme ve öğretme aşamalarının en sık yararlanıldığı ders aracıdır. Aktarılmak istenen bilginin ve kazandırılmak istenen düşünce veya beceri stilinin gerçekleşmesinde ders kitaplarının önemi büyüktür (Önal ve Kaya, 2018: 23). Ders kitapları, ders için belirlenen süre içerisinde kullanılan ve dersin takibinde devamlılık gerektiren materyallerden birisidir. Ders kitapları, yaş düzeyleri ve müfredata bağlı olarak içeriğini şekillendirmekte ve yetkili mercilerden onay alındıktan sonra kullanılabilir (Fidan, 2019: 30). Öğrencilere ve eğitimcilere ders işlerken rehberlik vazifesi üstlenen ders kitapları, eğitim uzmanları tarafından oluşturulmuştur. Ders kitapları eğitim programlarının yönergelerini uygulama, eksik yönlerini tamamlama ve sınıf içinde öğretmenler tarafından gerçekleştirilmesi düşünülen uygulamalara gerçekleştirmeye kaynaklık etmektedirler (Tutsak ve Batur, 2011: 356). Ders kitapları derslerin işlenmesine rehberlik etmenin yanı sıra ortaya çıktığı dönemin siyasal koşullarını, ideolojik çerçevesini sunar ve ve denetleme mekanizmalarının da işler hale gelmesine hizmet eder (Güneş, 2019: 16).

Ders kitapları aracılığıyla öğrencilere önceden belirlenmiş olan bazı davranışların kazandırılması, öğrenme becerilerinin geliştirilmesi ve olayları değerlendirme kabiliyetleri edindirilmeye çalışılmaktadır. Bunun yanı sıra ders kitaplarının içeriğinde yer alan metinler yoluyla da öğrencilere dil bilgisi gelişimi fırsatı tanınmaktadır (Tutsak ve Batur, 2011: 356). Pedagojik hassasiyet ve ölçütler gözetilerek hazırlanan ve bağlı bulunan ideolojinin veya eğitim felsefesinin yönlendirmesiyle ortaya çıkan; eğitim programı çerçevesi içerisinde kalmak durumunda olan ders kitapları, eğitim-öğretim açısından temel yapı taşıdır. Gelecek kuşakların, bilgileri doğru şekilde öğrenmesi ve sosyal hayata yansıtabilmesi bakımından ders kitaplarının sunmuş olduğu içeriklerin titizlikle hazırlanması gerekmektedir. Halihazırda öğretmenlerin öğrencilere ders anlatımında yararlandığı sosyal bilgiler ders kitaplarının “birey ve toplum”, “kültür ve miras”, “insanlar, yerler ve çevreler”, “bilim, teknoloji ve toplum”, “üretim, dağıtım ve tüketim”, “etkin vatandaşlık”, “küresel bağlantılar” gibi öğrenme alanlarından oluştuğu görülmektedir (Gültekin, Akpınar, Nohutcu, Özerdoğan, & Aygün, 2019).

1.3. Aile Tanımlamaları ve Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Aile ile İlgili Yapılan Çalışmalar

Hem dünyada hem de Türkiye’de sosyal bilgiler ders kitapları farklı açılardan incelenmeye çalışılmıştır. Tüm bu çalışmalar sosyal bilgiler ders kitaplarının eksik yönlerinin giderilmesine ve zamana uygun konuların belirlenmesine katkı sağlamıştır. Geçmişten günümüze toplumu ilgilendiren ve etkileyen birçok konunun sosyal bilgiler ders kitapları aracılığıyla öğretilmesi amaçlanmıştır. Bunlar arasında aile konusu da yer almaktadır. Aile, farklı konu başlıkları altında çeşitli biçimlerde sosyal bilgiler ders kitapları içerisinde anlatılmıştır. Değişen eğitim programları, eğitimsel hedefler ve devlet idarecileri tarafından uygulanmak istenen sosyal politikalar, aile konusunun sosyal bilgiler ders kitapları içerisinde yer alması durumunu veya sıklığını etkilemiştir. Aile ile ilgili ders kitaplarının içeriğini etkileme potansiyeline sahip akademik tanımlamalar ve çalışmalar mevcuttur.

Şentürk (2015), “Sosyolojik Açıdan Parçalanmış Aile ve Çocuk İlişkisi” adlı çalışmasında aileyi insanların tek başlarına yetememe duygularının hissedilmeye başladığı zamandan itibaren, iki farklı cinsin hayatlarını birleştirerek kurmuş oldukları tarihin en kadim toplumsal kurumu olarak tanımlamaktadır. Başka bir tanımlamada ise Nazlı (2018) aileyi sürdürülen davranışların birlikte oluşturduğu bütünden ortaya çıkmış ve sosyal açıdan sistemsel özelliği olan bir yapı olarak tanımlamaktadır. Yapılan diğer bir tanımlamada ise aile, birbirine biyolojik etkenler ve evlilik bağıyla bağlı bir arada bulunan kişiler grubu olarak tanımlanmıştır (Gezon ve Kottak, 2016: 124). Tanımlamalardan anlaşılacağı gibi aile, farklı uzmanlar tarafından farklı biçimlerde ifade edilmiştir. Bu tanımlamalar aile kavramının veya aile konusunun sosyal bilgiler ders kitapları içeriğinde yer alma şekillerinin esnek olmasına imkân sağlamıştır.

Sosyal bilgiler ders kitaplarının içeriğinde yer alan konuların hemen hepsi akademik çalışmalara yansıtılmıştır. Eğitimsel, pedagojik, sosyolojik, psikolojik ve ideolojik bakış açılarıyla farklı disiplinler tarafından incelenmeye

çalışmıştır. Dil, kültür, medeniyet, tarih, coğrafya, siyaset, vatandaşlık, toplumsal cinsiyet ve demokrasi gibi konular bu alanlardan bazılarıdır. Sosyal bilgiler ders kitapları içeriğinde toplumun temel yapı taşı olduğu kabul edilen aile konusuna da değinilmiştir. Diğer konularda olduğu gibi aile konusu da akademik çalışmalarda kendine yer bulmuştur. Şeker'e (2014) göre sosyal bilgiler kitaplarında hiçbir sınıf düzeyinde aileye yeterli ölçüde yer verilmemiştir. Geçmişten günümüze sosyal bilgiler ders kitapları incelemesi yapan bazı uzmanlar aile konusunu farklı bakış açılarıyla ele almıştır.

Sosyal Bilgiler ders kitaplarını bugüne kadar çıkartılmış olan bütün müfredat dönemlerini kapsayacak şekilde bütüncül olarak ele alan araştırmada Aydınlar ve Aras (2020), 1968, 1998, 2004 ve 2018 öğretim programlarına göre hazırlanmış 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarından seçtikleri birer örnek kitap üzerinden aile konusunu incelemiştir. Söz konusu araştırmada kitaplar nitel araştırma yöntemiyle doküman analizine tabii tutulmuştur. İncelenen kitaplar içerisinde aileye değinilen kısımlar ana metin, okuma parçaları ve görseller olarak ayrı ayrı değerlendirilmiş ve konularına göre temalar halinde açıklanmıştır. Çalışmanın sonuçlarına göre: 1968, 1998, 2004 ve 2018 öğretim programlarına göre hazırlanmış 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında aileye değinme bakımından farklılıklar olduğu ortaya çıkmıştır. 1968 ve 1998 öğretim programlarına göre hazırlanan ders kitaplarında tarih ve coğrafya konularının ağırlıklı olduğu, ailenin tarih konuları içerisinde yönetim ilişkileri bağlamında ele alındığı ve aileye çok az değinildiği görülmüştür. 2004 ve 2018 öğretim programlarına göre hazırlanan ders kitaplarında ise vatandaşlık bilgileri, güncel meseleler, iletişim, medya ve ekonomi gibi sosyal bilgiler mantığıyla daha uyumlu konuların ağırlıkta olduğu ve aileye bilinen sosyolojik anlamıyla daha çok yer verildiği tespit edilmiştir. Tezsiz Yüksek Lisans bitirme projesi olan söz konusu araştırma bu makale çalışmasının da arka planını oluşturmaktadır.

1.4. Araştırma Problemi

Türkiye'de Sosyal Bilgiler Dersi Müfredat Programları ve bu programlar doğrultusunda yazılmış olan ders kitaplarında aileye bakış nasıldır?

1.4.1. Alt problemler

- Ülkelerin ihtiyacı olan vatandaş tipini yetiştirmeyi amaçlayan sosyal bilgiler ders programı ve ders kitaplarında zaman içerisinde aileye bakışta nasıl bir değişim olmuştur?
- Toplumsal gelişmelerin ders kitaplarında aileye bakışa yansımaları nasıldır?
- Aile gerektiği ölçüde ders kitaplarında yer almakta mıdır?
- Toplumda oluşturulmaya çalışılan aile tipi nedir?

2. Yöntem

Sosyal bilgiler ders kitapları, her açıdan olduğu gibi aile konusu veya kavramı özelinde de birçok akademik çalışma içerisinde kendine yer bulmuştur. Ailenin toplumsal, kültürel ve eğitimsel bakımdan önem teşkil etmesi ders kitapları içerisinde fazlaca yer almasına sebep olmuştur. Sosyal bilgiler ders kitabı incelemeleri yapan araştırmacılar da ders kitapları içerisinde geçen aile konusunu veya kavramını farklı açılardan ele almışlardır. Her çalışma kendi alan, üslup ve yöntemleriyle farklılık göstermektedir. Farklılıklar, sosyal bilgiler ders kitapları içeriğinde yer alan aile konularının daha dikkatli ve ayrıntılı anlatımına katkı sağlamıştır.

Bu çalışmanın planlamasında öncelikli olarak sosyal bilgiler ders kitapları incelemesi yapan diğer akademik araştırmalar ve kitaplar incelenmiş ve bu kaynaklar araştırmanın hedefleri doğrultusunda kullanılmıştır. Böylelikle sosyal bilgiler alanında ders kitabı incelemelerine yönelik farklı bakış açıları sunulmuş ve yeni bir bakış açısı ortaya konmaya çalışılmıştır.

2.1. Araştırmanın Modeli

Araştırmadaki verilere nitel yöntem kullanılarak ulaşılmıştır. Nitel yöntemler yapılan çalışmaların konu ve içeriklerine göre tercih edilmektedir. Nitel yöntem üzerine farklı birçok tanımlama yapılmıştır. Kümbetoğlu (2015), nitel araştırma yöntemini, yaşamın standartlarını idrak edebilmek için derinlemesine bir bakış olarak

tanımlamaktadır. Başka bir tanımlamada ise; Neuman (2016), nitel araştırma yöntemini, araştırmacıların ulaştıkları verilere odaklandıktan sonra; anlamlarını bulup keşfettikleri bir yöntem olarak tanımlamaktadır. Nitel araştırma yönteminde gözlem, görüşme, odak grubu ve doküman incelemesi gibi farklı teknikler kullanılmaktadır. Doküman incelemesi, araştırılmak istenen olgularla ilgili yazılı ve görsel materyallerin incelenmesi durumunu ifade eder (Topcuoğlu, 2019). Kümbetoğlu (2015), doküman incelemesi tekniğinin 5 merhalede yapıldığını söylemektedir. Bu merhaleler: "dokümanlara ulaşmak, dokümanların orijinal olup olmadıklarını tespit etmek, dokümanları anlamak, dokümanlar yoluyla elde edilen verileri analiz etmek ve dokümanlardan elde edilen verileri kullanmak" şeklinde sıralanmıştır.

2.2. Evren ve Örneklem

Araştırmanın örneklemini Sosyal Bilgiler Dersine ait dört (4) adet Sosyal Bilgiler ders kitabı oluşturmaktadır. Bunlar;

- ✓ 1968 müfredatına göre yazılan Akşit ve Asal'ın (1973) 7. Sınıf sosyal bilgiler ders kitabı,
- ✓ 1998 müfredatına göre yazılan Şahin ve Göze'nin (2000) 7. Sınıf sosyal bilgiler ders kitabı,
- ✓ 2004 müfredatına göre yazılan MEB'in Komisyon (2015) 7. Sınıf sosyal bilgiler ders kitabı,
- ✓ 2018 müfredatına göre yazılan Gültekin, Akpınar, Nohutcu, Özerdoğan ve Aygün, (2019)'ün 7. Sınıf sosyal bilgiler ders kitabıdır.

Dört farklı döneme ait incelenen ders kitapları içerisinde güncel olan Gültekin ve diğ. (2019)'nin bulguları ayrıntılı bir şekilde bulgular kısmında verildikten sonra, bu bulgular daha önceki dönemlere ait ders kitabı bulguları ile sonuç ve tartışma bölümünde ele alınacaktır.

2.3. Araştırmanın Sınırlılıkları

Araştırma dört farklı program döneminde yazılan çok sayıda kitaptan sadece birer tanesi ile sınırlandırılmıştır. Kitapların seçiminde, MEB tarafından yayınlanması ve kaynağa erişme olanağı belirleyici olmuştur.

2.4. Veri Analizi

Analiz yapılırken dört farklı kitap üzerinden okumalar yapılarak aileye ait kelime, görsel ve içerikler tespit edilmiş, kodlama yoluna gidilmiş ve aile ile ilgili tespitler sayfalar üzerine kodlar yazılması şeklinde gerçekleştirilmiştir. Sonrasında tespit edilen kodlar anlam benzerliğine göre gruplanmış, oluşturulan kod grupları kategorik etiketlere veya temalara dönüştürülmüş ve anlam bütünlüğü olan verilere ulaşılmıştır. Son olarak da bu veriler daha önceki araştırmalar ve teorilerin eşliğinde değerlendirilmiş ve sonuçlara ulaşılmıştır. Böylece farklı dönemlerde ve farklı program hedeflerine uygun olarak hazırlanmış olan sosyal bilgiler ders kitaplarında aileye bakış ve ailenin ele alınış şekli, karşılaştırmalı analizlere tabi tutularak sonuç ve tartışma kısmında yer almıştır.

3. Bulgular

Sosyal bilgiler dersinin temel amacı çağa uygun vatandaş yetiştirmektir. Farklı zamanlarda uygulanan öğretim programları bu amaç etrafında ders kitaplarını şekillendirmeye çalışmıştır. Bu çalışma içerisinde Akşit ve Asal (1973), Şahin ve Göze (2000), Komisyon (2015), Gültekin, Akpınar, Nohutcu, Özerdoğan ve Aygün (2019) tarafından hazırlanan 7. Sınıf Sosyal Bilgiler kitaplarında aile konusu ele alınmıştır.

Sosyal Bilgilerin bağımsız bir ders olarak programda yer alması ile hazırlanan ders kitaplarından Akşit ve Asal (1973), Şahin ve Göze (2000) 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında tarih ve coğrafya konularının ağırlıkta olduğu tespit edilmiştir. 1973 ve 2000 basım sosyal bilgiler ders kitaplarında aileye değinme bakımından iletişim, medya ve güncel konulara yer verilmemiştir. 2005 programı ve sonrasında 2018 programı doğrultusunda hazırlanmış olan Komisyon (2015) 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında vatandaşlık ve tarih konularının fazla olduğu, coğrafya konularının ise azaldığı görülmüştür. 2015 basım sosyal bilgiler ders kitabında aileye değinme

bakımından iletişim, medya ve güncel konular yer almıştır. Gültekin ve diğ. (2019)'nin 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı'nda iletişim, medya ve güncel konular, kapsamlı olarak yer almıştır.

Bu araştırma kapsamında kitap içerisinde aileye değinilen kelime, görsel ve konulara bakılmıştır. Akşit ve Asal (1973) 1968 Ders Müfredatı'na göre hazırlanan 1973 basım 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı 416 sayfadan oluşmaktadır. Genel toplamda kitap içerisinde aileye değinilen 107 kısım bulunmuştur. Bunların içerisinde aile kelimesi 16 kez kullanılmıştır. Ana metin içerisinde aileye değinilen 84 kısım bulunmuştur. Bunların içerisinde aile kelimesinin 16 kez kullanıldığı görülmüştür. Kitapta yer alan 30 adet okuma parçası içerisinde aileye değinilen 22 kısım bulunmuştur. Bunların içerisinde aile kelimesinin kullanılmadığı görülmüştür. Kitapta 73 harita, 14 grafik ve 180 resim/fotoğraf toplam 267 görsel kullanılmıştır. Görseller içerisinde aileye değinilen 1 resim/fotoğraf bulunmuştur. Görsel açıklamaları içerisinde aile kelimesinin kullanılmadığı tespit edilmiştir.

Şahin ve Göze (2000) 1998 Ders Müfredatı'na göre hazırlanan 2000 basım 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı 190 sayfadan oluşmaktadır. Genel toplamda kitap içerisinde aileye değinilen 19 kısım tespit edilmiş olmakta birlikte aile kelimesinin sadece 3 kez kullanıldığı görülmüştür. Ana metin içerisinde aileye değinilen 16 kısım bulunmuş, bunların içerisinde aile kelimesinin 3 kez kullanıldığı görülmüştür. Kitapta yer alan 6 adet okuma parçası içerisinde aileye değinilen 3 kısım mevcut olup aile kelimesinin kullanılmadığı görülmüştür. Toplam 38 harita, 7 grafik ve 89 resim/fotoğraf olmak üzere 134 görsel kullanılmış olan kitap içerisinde aileye değinilen görsel bulunamamıştır.

Komisyon (2015) 2005 Ders Müfredatı'na göre hazırlanan 2015 Basım 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı 206 sayfadan oluşmaktadır. Kitap içerisinde yer alan ana metin, okuma parçaları ve görsellerde aileye değinilen 41 kısım bulunmuştur. Bunların içerisinde aile kelimesinin 21 kez kullanıldığı görülmüştür. Ana metin içerisinde aileye değinilen 28 kısım bulunmuştur. Bunların içerisinde aile kelimesinin 19 kez kullanıldığı görülmüştür. Toplam 43 okuma parçası içerisinde aileye değinilen 9 kısım bulunmuş ve aile kelimesinin 2 kez kullanıldığı görülmüştür. Kitapta toplam 355 görsel kullanılmıştır. Kullanılan 26 harita, 9 grafik ve 320 resim/fotoğraf içerisinde aileye değinilen 4 resim/fotoğraf bulunmuştur. Görsel açıklamaları içerisinde aile kelimesinin kullanılmadığı tespit edilmiştir. Bu kitapta ana metin içerisinde tarih ve coğrafya konularının yanında güncel meselelerin de işlendiği görülmüştür. Yasal haklar, medya, nüfus planlaması ve sosyal yardım vb. konular aile kelimesiyle birlikte aktarılmaya çalışılmıştır.

Gültekin, Akpınar, Nohutcu, Özerdoğan ve Aygün, (2019) 2018 Ders Müfredatı'na göre hazırlanan 2019 basım 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı 254 sayfadan oluşmaktadır. Genel toplamda kitap içerisinde aileye değinilen 58 kısım bulunmuştur. Bunların içerisinde aile kelimesinin 32 kez kullanıldığı görülmüştür. Ana metin içerisinde aileye değinilen kelime ve konulara bakıldığında aileye değinilen 40 kısım bulunmuştur. Bunların içerisinde aile kelimesinin 29 kez kullanıldığı görülmüştür. Ders Kitabı'nda bulunan 16 okuma parçası içerisinde aileye değinilen 7 kısım bulunmuştur. Bunların içerisinde aile kelimesinin 3 kez kullanıldığı görülmüştür. Kitapta 10 harita, 9 grafik ve 223 resim/fotoğraf olmak üzere toplam 242 görsel kullanılmıştır. Görseller içerisinde aileye değinilen 11 resim/fotoğraf bulunmuştur. Görsel açıklamaları içerisinde aile kelimesinin kullanılmadığı tespit edilmiştir. Gültekin ve diğ. (2019) ders kitabında ana metin içerisinde tarih ve coğrafya konularının yanında güncel meseleler, vatandaşlık bilgileri, teknolojik yenilikler, meslek seçimi ve girişimcilik konularına aileyle bağlantılı olarak değinilmiştir. Önceki yıllarda yayınlanan sosyal bilgiler kitaplarına göre bu kitap içerisinde ailenin ve aile kelimesinin daha çok yer aldığı ve daha fazla konuyla ilişkilendirildiği görülmüştür.

Ana metin, okuma parçaları ve görseller içerisinde aile kelimesinin kullanıldığı ve aile kelimesi kullanılmadan aileye değinilen tema kodları ana tema ve alt temalar olarak tasnif edilerek Tablo 1'de, temalara göre aile kelimesi ya da vurgusunun kullanılma sıklığı Tablo 2'de gösterilmiştir.

3.1. Ders kitaplarında temalara göre aile konusunun ele alınışı

Tüm sosyal bilgiler ders kitaplarında aile, tarih konuları içerisinde *yönetim ilişkileri* bağlamında da anlatılmıştır (Akşit ve Asal, 1973; Şahin ve Göze, 2000; Komisyon, 2015; Gültekin ve diğ., 2019). Ders kitapları karşılaştırıldığında 2019 basım sosyal bilgiler ders kitabının diğer kitaplara oranla aileye konusuna yönetim ilişkileri bağlamında daha az yer verildiği tespit edilmiştir. Bu durum, öğretim programı farklılığı, dönemin koşulları ve kitap içerisinde güncel konuların daha fazla yer tutması ile açıklanabilir.

Tablo 1: Farklı program dönemleri için yazılmış ders kitaplarında aile teması

Kitaplarda Bulunan Ana Temalar	Temaların Kitaplarda bulunma ve alt temalar şeklinde yer alma durumu			
	Akşit ve Asal, 1973	Şahin ve Göze, 2000	Komisyon, 2015	Gültekin ve diğ., 2019
Aile ve Yönetim İlişkileri	✓ Saltanat ✓ Taht Mücadeleleri ✓ Bürokratik Miras ✓ Diplomatik Evlilikler ✓ Soy ve Devlet ✓ Kraliyet ✓ Din ve Devlet	✓ Saltanat ✓ Kraliyet ✓ Bürokratik Miras ✓ Taht Mücadeleleri	✓ Saltanat ✓ Soy ve Devlet ✓ Taht Mücadeleleri ✓ Devlet	✓ Saltanat ✓ Demokrasi ✓ Devlet
Aile ve Politikalar	✓ İskan Politikası ✓ Devşirme Sistemi ✓ Tımar Sistemi	✓ İskan Politikası ✓ Devşirme Sistemi	- Nüfus Planlaması - Devşirme Sistemi - Mahremiyet	✓ İskan Politikası ✓ Mahremiyet ✓ Nüfus Planlaması
Aile ve Kültür	✓ Türklerde Çocuk Yetiştirme	✓ Medeniyet	Düğünler	✓ Türk Kültürü ✓ Medeniyet ✓ Evlilik
Aile ve Kadının Konumu	✓ Devlet Yönetiminde Kadının Rolü ✓ Kız Çocuklarına Bakış	✓ Devlet Yönetiminde Kadının Rolü	✓ Devlet Yönetiminde Kadının Rolü	✓ Devlet Yönetiminde Kadının Rolü ✓ Kadının Sosyal Hayatta Etkisi
Aile, Haklar ve Sorumluluklar	✓ Askerlik	-	✓ Haklar ✓ Düşünce Özgürlüğü ✓ Çevre ✓ Sağlık ✓ Adalet ✓ Askerlik	-
Aile ve Tarihi Şahsiyetler	✓ Tarihi Şahsiyetler	✓ Tarihi Şahsiyetler	✓ Tarihi Şahsiyetler	✓ Tarihi Şahsiyetler
Aile ve Din	✓ Halifelik ✓ Peygamber Hayatı ✓ Fetih	-	-	-
Aile ve Ekonomi	-	✓ İşsizlik ✓ Sosyal Yardım	✓ Tarım ✓ Sosyal Yardım ✓ Meslek Seçimi ✓ Toplumsal Değişim	✓ Sosyal Yardım ✓ Girişimcilik ✓ Meslek Seçimi
Aile ve İletişim	-	-	✓ İletişim	✓ İletişim
Aile ve Medya	-	-	✓ Medya	✓ Medya
Aile ve Göç	-	-	✓ Göç	✓ Göç
Aile ve Doğal Afet	-	-	-	✓ Doğal Afet
Aile ve Aile Tipleri	-	-	-	✓ Aile Tipleri

İncelenen ders kitaplarının tümünde ailenin **politikalar** ile doğrudan ilişkili tutulduğu görülmüştür. Bu bakımdan sosyal bilgiler dersinin toplumu ve toplum içerisinde yaşayan bireyleri yönlendirme hedefi ve denetleme mekanizması vasfı söz konusudur.

Ders kitapları içerisinde göze çarpan ve farklılık oluşturan bir diğer unsur da kültür konusudur. **Kültür**, incelenen tüm ders kitapları içerisinde aileyle ilişkilendirilmiştir. Ancak 2019 basım sosyal bilgiler ders kitabında kültür, daha kapsamlı ve aileyle yakın ilişkili olarak aktarılmıştır. Kültür ve aile ilişkisi aktarılırken Türk kültürü,

medeniyet ve evlilik temaları ön plana çıkarılmıştır. Önceki tarihlerde yayınlanmış sosyal bilgiler ders kitaplarına oranla kültür ve aile ilişkisinin 2019 basım ders kitabında daha kapsamlı yer bulması belirli sebeplere bağlıdır. Artan nüfus, değerler farkındalığı, geçmişle bağlantı kurma isteği, toplumu kaynaştırma ve özgüven aşılama gibi sebepler 2018 öğretim programının neticesinde hazırlanan sosyal bilgiler ders kitaplarında somutlaşmıştır (Gültekin ve diğ., 2019).

Kadının konumuna ve aileyle ilişkisine yönelik anlatımlar, incelenen sosyal bilgiler ders kitapları içerisinde bulunmaktadır. 1973, 2000 ve 2015 basım sosyal bilgiler ders kitaplarında kadın, sadece yönetim ilişkileri bağlamında devlet yönetiminde anlatılmıştır. Bu konular içerisinde kadınların devleti yöneten aileye mensubiyeti nedeniyle etkin olduğu ifade edilmiştir. Kadınların sadece yönetim ilişkileri bağlamında devlet yönetiminde ele alınması belirgin bir eksikliktir. Bu eksikliğin öğretim programları, eğitime tesir eden idareciler ve toplumsal cinsiyet anlayışı sebepleriyle olduğu söylenilebilir. Diğer sosyal bilgiler ders kitaplarına istinaden 2019 basım sosyal bilgiler ders kitabında kadının konumu sadece yönetim ilişkileri bağlamında devlet yönetiminde değil, sosyal hayattaki etkisi ve aile içerisindeki aktif rolüyle de ele alınmıştır (Tablo 1). Kadının toplumsal açıdan çok önemli bir yerde durduğuna dikkat çekilmiştir. Ders kitaplarındaki kadının konumuna yönelik bakış açısındaki radikal değişikliğin belirli unsurlar nedeniyle olduğu düşünülmektedir. Bu unsurları kadınlara verilen hakların artması, kadınların sosyal hayata daha fazla katılması ve toplumsal cinsiyet eşitliği meselesinin daha fazla önemsenmesi ile açıklamak mümkündür. Kadının sosyal hayat içerisinde birey olarak yer alması ve aile ile ilişkilendirilmesi Türkiye gibi Müslüman toplumlarda kadının statü kazanmasına yardımcı olabilir. Kadının ailedeki konumunun, yönetim ilişkileri bağlamında tarih konuları içerisinde verilmesi geçmişte toplum hayatında kadının konumunu göstermek bakımından önemlidir, fakat içerisinde yaşadığımız toplumda vatandaş olarak kadının nerede olduğunun ya da olması istendiğinin de aktarılması son derece kıymetlidir.

Sosyal bilgiler dersinin hedefleri arasında ideal vatandaşlar yetiştirmek bulunmaktadır. Bu doğrultuda vatandaşlara özgü bilgiler verilmelidir. Vatandaşlara hakları ve sorumlulukları olduğu anlatılmalıdır. İncelenen sosyal bilgiler ders kitapları içerisinde 1973 basım sosyal bilgiler ders kitabında vatandaşlık konuları içerisinde haklar ve sorumluluklar bağlamında sadece askerlik konusunun aileyle ilişkili olduğu görülmüştür (Akşit & Asal, 1973). 2015 basım sosyal bilgiler ders kitabında haklar ve sorumluluklar konusu içerisinde aileyle ilişkili anlatımlar bulunmaktadır (Komisyon, 2015). Son olarak, 2000 ve 2019 basım sosyal bilgiler ders kitaplarında ise haklar ve sorumluluklar konusunun aileyle ilişkilendirilmediği tespit edilmiştir (Şahin & Göze, 2000; Gültekin, Akpınar, Nohutcu, Özerdoğan, & Aygün, 2019). Sosyal bilgiler ders kitapları içerisindeki haklar ve sorumluluklar konusunun aileye değinme bakımından farklılıklar gösterdiği belirtilebilir. 2000 ve 2019 basım sosyal bilgiler ders kitaplarında haklar ve sorumluluklar konusunun aileyle birlikte yer almaması, sosyal bilgilerin genel mantığına uygun düşmemektedir. 1973 basım sosyal bilgiler ders kitabında ise sadece haklar ve sorumluluklar bağlamında askerlik konusunun aileyle ilişkilendirilmesi eksiklik olarak değerlendirilebilir. Diğer sosyal bilgiler kitaplarına istinaden 2015 basım sosyal bilgiler ders kitabında ailenin haklar ve sorumluluklar bağlamında ele alınması ideal vatandaşlar yetiştirme hedefi olan sosyal bilgiler dersi açısından olumlu bulunmuştur.

1973, 2000, 2015 ve 2019 basım sosyal bilgiler ders kitaplarının tümünde tarihi şahsiyetlerin aile öyküleri yer almıştır. Bu durum, dersi alan bireylere tarih bilinci kazandırmak, özgüven aşılama ve ailenin önemini idrak etmek bakımından önemli olarak görülebilir.

Aile ve din konusuna bakıldığında sadece 1973 basım sosyal bilgiler ders kitabında anlatıldığı, 2000, 2015 ve 2019 basım sosyal bilgiler ders kitaplarında din konusunun aileyle ilişkilendirilmediği tespit edilmiştir.

Sosyal bilgiler ders kitapları içerisinde yer alan başka bir konu da ekonomidir. Ekonomi konusu aileleri de ilgilendirmektedir. Bu bakımdan ders kitapları içerisinde çoğu zaman **aile ve ekonominin** ilişkili olarak aktarıldığı görülmüştür. 1973 basım sosyal bilgiler ders kitabında ekonomi ve aile ilişkisi anlatımları bulunmamaktadır. 2000, 2015 ve 2019 sosyal bilgiler ders kitaplarında ise aile ve ekonomi ilişkili olarak birçok yerde kullanılmıştır. 2000’li yıllarda insanların hayatlarını önemli ölçüde meşgul eden işsizlik, meslek seçimi, girişimcilik ve sosyal yardım mevzuları artış göstermiştir. Tüm bunların, sosyal bilgiler ders kitaplarındaki ekonomi ve aile anlatımı yönündeki değişime etken olduğu söylenebilir.

Toplumsal değişimlere sebep olan durumlar veya olaylar sosyal bilgiler ders kitapları içerisinde de geçmektedir. Bu durumlara örnek olarak göç konusu gösterilebilir. Göçten en çok etkilenen yapıların başında aile gelmektedir. 2015 ve 2019 sosyal bilgiler ders kitaplarında **göç ve aile** ilişkisi anlatımları mevcuttur. Göçün ailelere etkisi ve toplumsal değişime sebebiyet vermesi ders kitaplarında işlenmiştir. Bu durum sosyal bilgilerin

toplumsal değişimleri anlatması gerekliliğiyle uyumludur. Göç ve aile ilişkisine, 1973 ve 2000 basım sosyal bilgiler ders kitaplarında yer verilmemiştir. Türkiye’de 1950’li yıllardan sonra artış gösteren iç ve dış göç sonrasında 1973 ve 2000 basım sosyal bilgiler ders kitaplarında aile ve göç ilişkisi olmaması eksikliklerdir.

Doğal afet konusu 1973, 2000 ve 2015 sosyal bilgiler ders kitaplarında aileyle ilişkilendirilmemiştir. Ancak 2019 sosyal bilgiler ders kitabında doğal afet konusu aileyle ilişkili olarak anlatılmıştır. Geçmişte olduğu gibi son yıllarda da kitleleri etkileyen doğal afet ve benzeri durumlar yaşanmıştır. Bu durumlardan aileler de etkilenmiştir. Çoğu zaman birkaç medya organı tarafından gündemde tutulup hafızalardan silinen olaylar ders kitapları içerisinde de hakettiği yeri bulamamıştır. Artan duyarlılık, değişen anlayış ve öğretim programı, kitleleri etkileyen doğal afet benzeri durumların kitap içerisinde yer almasına neden olmuştur.

1973, 2000 ve 2015 sosyal bilgiler ders kitaplarında aile, birçok konuyla ilişkili tutulmuş ancak aile tiplerinden söz edilmemiştir. 2019 basım sosyal bilgiler ders kitabında ise aile, hem başka konularla ilişkilendirilmiş hem de **aile tiplerine** değinilmiştir. 2019 basım sosyal bilgiler ders kitabında aile tiplerine değinilmesi durumu, ailenin daha fazla öğretilmek istendiği düşüncesini akla getirmektedir.

Tablo 2: İncelenen Sosyal Bilgiler ders kitaplarında aileye değinilme sıklığının ana metin, okuma parçası ve görsellere göre dağılımı

İncelenen Kitaplar	Ana Metinler	Okuma Parçaları	Görseller	Toplam
Akşit ve Asal, 1973	84	22	1	107
Şahin ve Göze, 2000	16	3	Yok	19
Komisyon, 2015	28	9	4	41
Gültekin ve diğ., 2019	40	7	11	58

Tablo 2’de incelenen 1973, 2000, 2015 ve 2019 basım sosyal bilgiler ders kitaplarında aileye değinilen kısımlar rakamsal olarak karşılaştırılmıştır. 1973 basım 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında aileye ilişkin kısımlara ana metinde 84, okuma parçalarında 22, görsellerde ise 1 kez değinilmiş ve toplamda 107 kısım tespit edilmiştir. 2000 basım 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında aileye ilişkin kısımlara ana metinde 16, okuma parçalarında 3 kez değinilirken; görsellerde ise aileye hiç değinilmemiş ve toplamda 19 kısım tespit edilmiştir. 2015 basım 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında aileye ilişkin kısımlara ana metinde 28, okuma parçalarında 9, görsellerde ise 4 kez değinilmiş ve toplamda 41 kısım tespit edilmiştir. Son olarak 2019 basım 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında aileye ilişkin kısımlara ana metinde 40, okuma parçalarında 7, görsellerde ise 11 kez aile değinilmiş ve toplamda 58 kısım tespit edilmiştir. Bu veriler sosyal bilgiler ders kitaplarının aileye değinilme bakımından farklılıklarını ortaya koymaktadır.

Tablo 3’te 1973, 2000, 2015 ve 2019 basım sosyal bilgiler ders kitaplarında geçen aile kelimeleri rakamsal olarak karşılaştırılmıştır. Akşit ve Asal (1973)’in 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında aile kelimesi sadece ana metinde 16 kez kullanılmıştır. Şahin ve Göze (2000)’nin 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında aile kelimesi sadece ana metinde 3 kez kullanılmıştır. Komisyon, MEB tarafından hazırlatılan Komisyon (2015) 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında aile kelimesi ana metinde 19, okuma parçalarında 2 olmak üzere toplam 21 kullanılmıştır. Gültekin ve diğ. (2019)’nin 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında aile kelimesi ana metinde 29, okuma parçalarında 3 olmak üzere toplamda 32 kez kullanılmıştır. Bu veriler sosyal bilgiler ders kitaplarında aile kelimesi kullanımında zaman içerisinde niceliksel olarak olumlu gelişme olduğunu ifade eder.

Tablo 3: İncelenen Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Geçen Aile Kelimesi

İncelenen Kitaplar	Ana Metinde Aile Kelimesi	Okuma Parçalarında Aile Kelimesi	Görsellerde Aile Kelimesi	Toplam Aile Kelimesi
Akşit ve Asal, 1973	16	Yok	Yok	16
Şahin ve Göze, 2000	3	Yok	Yok	3
Komisyon, 2015	19	2	Yok	21
Gültekin ve diğ., 2019	29	3	Yok	32

Genel olarak bakıldığında, Gültekin ve diğ. (2019)’nin sosyal bilgiler ders kitabı, incelenen diğer sosyal bilgiler ders kitaplarına kıyasla nicelik bakımından aileye daha çok yer vermiştir. Kitap içerisinde hem metinlerde hem de görsellerde aile, günümüz toplumundaki aile anlayışı ile ifade edilmiştir. Ayrıca kadının konumu sadece tarih konuları içerisinde yönetim ilişkileri bağlamında değil, sosyal hayattaki aktif rolüyle aktarılmıştır. Kitap içerisinde sosyal bilgiler mantığına ve çağa uygun vatandaş yetiştirme anlayışıyla vatandaşlık bilgileri ve güncel

meselelere yer verilmiştir. Bunun yanı sıra teknolojinin de bağlantılı olduğu iletişim ve medya gibi sosyal hayatın faal araçları da anlatılmıştır. Bu bakımdan kitap, diğer sosyal bilgiler ders kitaplarına göre olumlu unsurlar barındırmaktadır. Selvi (2018), yapmış olduğu çalışmada 2005 ve 2018 programlarını karşılaştırmıştır. Selviye göre, 2018 sosyal bilgiler dersi öğretim programında becerilerin bir kısmı günümüz koşullarına göre düzenlenmiştir. Özetle, 2019 basımı sosyal bilgiler ders kitabı vatandaşlık bilgileri, güncel meseleler, aileye değinme oranı, kadının sosyal hayattaki konumu ve teknolojinin ifade ediliş biçimi açısından diğer kitaplardan olumlu olarak ayrılmaktadır. Bu bakımdan, incelediğimiz 2018 programına göre hazırlanan ders kitabı ait olduğu dönemin siyasi anlayışı ile uyumlu olarak hazırlanmıştır (Gültekin, Akpınar, Nohutcu, Özerdoğan, & Aygün, 2019)

4. Sonuç ve Tartışma

Geçmişten günümüze birçok ders kitabı incelemesi yapılmıştır. Sosyal bilgiler ders kitapları da incelenen kitaplar arasında bulunmaktadır. Bu çalışmada 1968, 1998, 2005 ve 2018 programlarına göre hazırlanmış 1973, 2000, 2015 ve 2019 basım 7. sınıf düzeyinde okutulan sosyal bilgiler ders kitaplarından birer örnek incelenmiş ve karşılaştırılmıştır. Kitaplar içerisinde, aile kelimesi, aileye değinilme oranı ve temasal farklılıklar dikkate alınmıştır. İncelenen sosyal bilgiler ders kitapları arasında aileye değinilme bakımından farklılıklar bulunmaktadır (Akşit ve Asal, 1973; Şahin ve Göze, 2000, MEB Komisyon, 2015; Gültekin, Akpınar, Nohutcu, Özerdoğan ve Aygün, 2019).

Akşit ve Asal, (1973)'in Sosyal Bilgiler Ders Kitabı'nda tarih ve coğrafya konularının fazla ve çok detaylı olduğu görülmüştür. Tarih ve coğrafya konuları içerisinde aile kelimesi ve konularının da metin ve görsel sayısına göre az olduğu tespit edilmiştir. Kitap içerisinde ailenin genellikle yönetim ilişkileri bağlamında ele alındığı ve ailenin günümüzdeki bilinen anlamından uzak tutulduğu belirtilebilir. Aileye ilişkin tek bir görsel kullanılması durumu bir başka eksikliklerdir. Kitapta sosyal bilgilerin genel amacına ilişkin vatandaşlık bilgileri ve güncel meseleler bulunmamaktadır. Son olarak kitap içerisinde kadın, sadece yönetim ilişkileri bağlamında ve cahiliye dönemindeki kız çocukları anlatımıyla aktarılmıştır. Bu bakımdan kitap, sosyal bilgilerin temel mantığına uygun düşmemekte ve birçok eksik kısım barındırmaktadır. 1968 öğretim programının içerisinde yer alan sosyal bilgiler dersinin temel amaçları arasında yurttaşlığın görev ve sorumluluklarına ilişkin bir madde yer almaktadır. Kitap içerisinde ise yurttaşlık veya vatandaşlık görev ve sorumluluklarına ait hiçbir temaya rastlanmamıştır (Çatak, 2015: 79).

Şahin ve Göze (2000)'nin Sosyal Bilgiler Ders Kitabı'nda tıpkı Akşit ve Asal (1973)'ün sosyal bilgiler ders kitabında olduğu gibi tarih ve coğrafya konuları ağırlıktadır. Ancak bu kitaptaki anlatımlar ve sunulan bilgiler 1973 basım sosyal bilgiler kitabında olduğu kadar detaylı değildir. Kitap içerisinde aileye ilişkin herhangi bir görselin bulunamaması aileye bakış açısından çok büyük eksikliklerdir. Kitap içerisinde aile kelimesi ve konuları kitabın sayfa sayısına göre oldukça azdır. Aile kelimesi ve konularının daha çok tarih konuları içerisinde yönetim ilişkileri bağlamında kullanılması, ailenin günümüzdeki bilinen anlamından uzak kalmasına neden olmuştur. Ailenin hem az yerde geçmesi hem de bilinen anlamından uzak tutulması aileye verilen önemin az olduğunun söylenmesini mümkün kılmaktadır. Güneş (2019), sosyal bilgiler ders kitaplarını sosyolojik açıdan incelemiştir. Ona göre, 1997 yılında yenilenen sosyal bilgiler öğretim programı önceki sistem içerisinde bulunan konu tekrarlarını ortadan kaldırmaya çalışmış ancak başarılı olamamıştır. Bu yorumdan da anlaşılacağı gibi bu kitap, önceki programların düzeltilmesi girişimlerine rağmen birçok noktada yetersiz kalmıştır. Ayrıca kitapta işlenen konular arasında kadının konumuna yönelik çok az yerde vurgu yapılmıştır. Genellikle kadınlar tarih konuları içerisinde yönetim ilişkileri bağlamında yer almıştır. Bu da toplumsal cinsiyet eşitliği bakımından eleştirilebilir. Son olarak kitap içerisinde sosyal bilgilerin gayesine uygun vatandaşlık bilgileri ve güncel meselelerin çok az olduğu belirtilebilir.

MEB Komisyon (2015) tarafından 2005 öğretim programına göre hazırlanan 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında ise coğrafya konularının nicelik bakımından azaldığı, tarih konularının yer bulma sıklığının değişmediği ve vatandaşlık bilgisi konularının artış gösterdiği tespit edilmiştir. Bu açıdan bakıldığında kitap sosyal bilgilerin çağa uygun vatandaş yetiştirme gayesine önceki sosyal bilgiler ders kitaplarına kıyasla daha uygun düşmektedir. Kitapta yer alan konular içerisinde aile kelimesi, konuları ve görsellerin nicelik bakımından az olduğu söylenebilir. Kadının konumu bu kitap içerisinde de genellikle tarih konuları içerisinde yönetim ilişkileri bağlamında yer almıştır. Şeker (2014) 2005 öğretim programına göre hazırlanmış sosyal bilgiler ders kitaplarında aile ve kadın

temalarını incelemiştir. Ona göre sosyal bilgiler ders kitaplarında toplumda çok önemli bir yere sahip aile ve kadın temaları yeterli düzeyde yer almamıştır. Önceki öğretim programlarına göre hazırlanmış sosyal bilgiler ders kitaplarıyla karşılaştırıldığında bu kitap, hem sosyal bilgilerin mantığı hem de aileye yer verme durumu bakımından olumlu yönler barındırmaktadır. Ancak yine de yeterli düzeyde değildir. Kitabın artan nüfus ve sosyal hayatın etkililiğine oranla daha fazla aile ve vatandaşlık bilgilerine yer vermesi gerekmektedir.

Gültekin ve diğ.. (2019) tarafından 2018 Ders Müfredatı'na göre hazırlanan 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı'nda iletişim, medya ve güncel konular ağırlıklı olarak yer almıştır. Bu kitapta, incelenen diğer sosyal bilgiler ders kitaplarına kıyasla nicelik bakımından aileye daha çok değinilmiştir. Kitap içerisinde hem metinlerde hem de görsellerde aile, günümüzdeki aileyi temsil etmektedir. Ayrıca kadının konumu sadece tarih konuları içerisinde yönetim ilişkileri bağlamında değil, sosyal hayattaki aktif rolüyle aktarılmıştır. Kitap içerisinde konular sosyal bilgiler mantığına uygun, çağa uygun vatandaş yetiştirme anlayışıyla ele alınmış ve vatandaşlık bilgileri ve güncel meselelere yer verilmiştir. Bunun yanı sıra teknolojinin de bağlantılı olduğu iletişim ve medya gibi sosyal hayatın faal araçları da anlatılmıştır. Bu bakımdan kitap, incelenen diğer sosyal bilgiler ders kitaplarına göre olumlu unsurlar barındırmaktadır. Selvi (2018), yapmış olduğu çalışmada 2005 ve 2018 programlarını karşılaştırmıştır. Ona göre, 2018 sosyal bilgiler dersi öğretim programında becerilerin bir kısmı günümüz koşullarına göre düzenlenmiştir. Genel olarak bakıldığında kitap, vatandaşlık bilgileri, güncel meseleler, aileye değinme oranı, kadının sosyal hayattaki konumu ve teknolojinin ifade ediliş biçimi açılarından diğer kitaplardan olumlu olarak ayrılmaktadır. Bu bakımdan, 2018 programına göre hazırlanan Sosyal Bilgiler Ders Kitabı (2019) daha çağdaş bir içeriğe sahiptir.

Sonuç olarak bu çalışmada kitaplar içerisindeki, aile kelimesi ve konusuna değinilme oranı ve temasal farklılıklar dikkate alınmıştır. Dönemin koşulları ve hazırlanan öğretim programlarına göre şekillenen ders kitapları farklı unsurlar barındırmıştır. 1968 ve 1998 müfredatına göre hazırlanan kitaplarda tarih ve coğrafya konularının fazla olmasıyla birlikte aileye yer verme, vatandaşlık bilgileri ve güncel meselelerin az olduğu; bu bakımdan sosyal bilgilerin çağa uygun vatandaş yetiştirme mantığıyla örtüşmediği görülmüştür.. 2005 müfredatına göre hazırlanan sosyal bilgiler ders kitabının ise yapılandırmacı yaklaşımın da etkisiyle vatandaşlık bilgilerinin yer alması hususunda daha olumlu ancak aileye değinme bakımından yetersiz kaldığı söylenebilir. 2018 öğretim programına göre hazırlanan sosyal bilgiler ders kitabının da incelenen diğer tüm kitaplardan vatandaşlık bilgileri, güncel meseleler ve aileye değinme bakımından ayrı yere konulması gereklidir. 2018 öğretim programına göre hazırlanan sosyal bilgiler ders kitabının sosyal bilgilerin çağa uygun vatandaş yetiştirme anlayışına diğer incelenen kitplara göre daha uygun olduğu belirtilebilir.

Kaynaklar

- Akınoğlu, O. (2005). Türkiye'de Uygulanan ve Değişen Eğitim Programlarının Psikolojik Temelleri. *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 22, 31-46.
- Akşit, N., & Asal, T. (1973). *Ortaokul 2. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı*. İstanbul: Bozkurt.
- Aydınlı Aras, S., & Aras, N. F. (2020, Haziran 15). Bitirme Projesi. *Program Değişikliklerinin Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Aileye Bakışa Etkisi*. İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çatak, M. (2015). Türkiye'de Sosyal Bilgiler Eğitim Programlarının İncelenmesi. *Ekev Akademi Dergisi*, 62, 69-94.
- Demirel, Ö. (1992). Demirel, Ö. (1992). Türkiye'de Program Geliştirme Uygulamaları. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 7, 27-43.
- Doğan Çeken, Y. (2006). *Küreselleşme ve Türkiye'de Eğitim Politikaları: Yeni İlköğretim Müfredatı Sosyal Bilgiler Programı Üzerine Bir İnceleme. (Yüksek Lisans Tezi)*. İzmir: Ege Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Doğanay, A. (2008). Çağdaş Sosyal Bilgiler Anlayışı Işığında Yeni Sosyal Bilgiler Ders Programının Değerlendirilmesi. *Çanakkale 18 Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2, 77-96.
- Fidan, S. (2019). *Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Toplumsal Cinsiyet*. İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Gelen, İ., & Beyazıt, N. (2007). Eski ve Yeni İlköğretim Programları İle İlgili Çeşitli Görüşlerin Karşılaştırılması. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi Dergisi*, 457-476.
- Gezon, L., & Kottak, C. (2016). *Kültür*. Ankara: Nobel.
- Gültekin, G., Akpınar, M., Nohutcu, M., Özerdoğan, P., & Aygün, S. (2019). *Sosyal Bilgiler 7. Sınıf Ders Kitabı*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı.
- Güneş, B. (2019). *2000 Yılı Sonrasında Yayımlanan Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarının Sosyolojik Analizi*. Sivas: Sivas Cumhuriyet Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- İbrahimoglu, Z. (2018). Eğitim Öğretim Bişenlerinden Biri Olarak Aile: Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Ailelerden Beklentileri. *5. Yıldız Uluslar Arası Sosyal Bilimler Kongresi* (pp. 458-470). İstanbul: YTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kaya, E., & Öner, G. (2017). 100. Yaşındaki Sosyal Bilgiler Dersini Sosyalleşme ve Toplu Öğretim Ekseninde Yeniden Düşünmek. *Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1-25.
- Komasyon. (2015). *Sosyal Bilgiler 7. Sınıf Ders Kitabı*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı.
- Kümbetoğlu, B. (2015). *Sosyolojide ve Antropolojide Niteliksel Yöntem ve Araştırma*. Ankara: Bağlam.
- MEB. (2015). *Sosyal Bilgiler Müfredat Programı*. Ankara: Talim ve Terbiye Kurulu.
- MEB. (2018). *Sosyal Bilgiler Müfredat Programı*. Ankara: Talim Terbiye Kurulu.
- Mızrak, A. (2010). *1980-2009 Yılları Arası Hükümetlerin Eğitim Politikaları ve Bu Politikaların İlköğretim Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarına Yansıması*. Adana: Çukurova Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü .
- Nazlı, S. (2018). *Aile Danışmanlığı*. Ankara: Anı.
- Neuman, W. L. (2016). *Toplumsal Araştırma Yöntemleri Nitel ve Nicel Yaklaşımlar 1*. Ankara: Yayınodası.
- Önal, H., & Kaya, N. (2018). Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarının (4 ve 5. Sınıf) Değerlendirilmesi. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 21-37.
- Selvi, H. (2018). *Sosyal Bilgiler Dersi 2005 ve 2018 Öğretim Programlarının Karşılaştırılması*. Kütahya: Kütahya Dumlupınar Üniversitesi / Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Şahin, C., & Göze, H. (2000). *Sosyal Bilgiler 7. Sınıf Ders Kitabı*. İstanbul: Ders Kitapları Anonim Şirketi.
- Şeker, M. (2014). Aile ve Kadın Temalarının Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Veriliş Biçimlerinin İncelenmesi. *Folklor/Edebiyat Dergisi*, 107-120.
- Şentürk, Ü. (2015). *Sosyolojik Açından Parçalanmış Aile ve Çocuk İlişkisi*. İzmir: Kum Saati.
- Tonga, D. (2019). 2005 ve 2017 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı: Benzerlikler ve Farklılıklar. *Diyalektolog Ulusal Sosyal Bilimler Dergisi*, 83-100.
- Topcuoğlu, Z. (2019). *Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarındaki Tarihi Şahsiyetlerin Araştırılması*. İstanbul: T.C. İstanbul Üniversitesi / Cerrahpaşa Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.
- Tutsak, S., & Batur, Z. (2011). Cumhuriyetten Günümüze Türk Eğitim Sisteminde Ders Kitabı: İki Örneğin Karşılaştırılması. *Turkish Studies*, 355-389.

EFFECT OF CHANGE IN SOCIAL STUDIES CURRICULUM PROGRAMS ON FAMILY SUBJECT IN TEXTBOOKS

Sümeyye AYDINLI-ARAS
Meryem HAYIR-KANAT

ABSTRACT

Social studies education emerged in the USA in the 18th century and has come to life in different geographies for about three centuries. Four different programs in the years 1968, 1998, 2005 and 2018 were prepared for the aforementioned subject which has taken part in the curriculum as social studies and has been implemented as an independent course in Turkey since 1968. In this study, four 7th grade social studies textbooks prepared according to different curriculum programs were examined (Akşit and Asal 1973, Şahin and Göze 2000, MEB Commission 2015, Gültekin, Akpınar, Nohutcu, Özerdoğan and Aygün 2019). The books were subjected to content analysis by document analysis method regarding the family. The findings were compared and examined. In general, it was found that the 2019 edition social studies textbook was different from the 1973, 2000 and 2015 edition social studies textbooks in terms of addressing the family. Subjects of History and Geography were predominantly included in the social studies textbooks published in 1973 and 2000. Therefore, the concept of family has mostly been reflected through the context of historical issues. Among the four published textbooks, the 2015 social studies textbook stands out as having the most coverage on democracy and human rights. This book also mentions the concept of domestic democracy. Alongside the shortcomings, many positive aspects have been identified in the 2019 edition 7th grade social studies textbook that is currently being taught in schools.

Keywords: Turkey, educational programs, social studies, 7th grade social studies textbook, family, content exchange